

Competenties: een kwestie van wijs oordelen

Verslag van en reflectie op de lezing van Leo van Lierop op de opleidersmiddag.

Leo van Lierop, directeur van de Thorbecke Scholengemeenschap in Zwolle, gaf een van de twee lezingen over ‘competentie’ op de opleidersmiddag van de NVGP op donderdag 4 februari jongstleden. Hij deed dit met verve, waarbij zijn humor en prikkelende opmerkingen zorgden voor een sprankelend betoog.

De spreker schetste hoe in het onderwijs vanaf de jaren '60 van vorige eeuw het aantal benodigde competenties voor het leraarschap zich alsmear uitbreidde, evenals het aantal zinnen dat nodig was om deze competenties te beschrijven. Waar het begon met één zin, *‘Een goede docent weet veel over zijn vakgebied en kan orde houden’*, is nu een hele alinea nodig: *‘Een goede docent weet veel over zijn vakgebied, kan orde houden en is in staat lesstof gevarieerd en aantrekkelijk aan te bieden. Daarnaast moet de docent vakvaardigheden beheersen en over de vaardigheid beschikken om situaties te ontwerpen en te organiseren waarbij de leerling zich die vaardigheden eigen maakt. Daarbovenop komt dat de docent nu ook algemene vaardigheden moet kunnen instrueren en begeleiden en leerlingen moet kunnen*

stimuleren om zelf verantwoordelijkheid te nemen voor het eigen leren. Bovendien moet de docent verantwoording afleggen over de te bereiken resultaten en dat houdt in dat hij over onderzoeksvaardigheden beschikt om zijn resultaten te analyseren en daarop te reflecteren. Er wordt verder van hem verwacht dat hij differentieert naar inhoud, tijd en tempo, werkhouding en niveau.’

Dat de klachten over werkdruk toenemen is dan ook niet zo vreemd.

Op een zijspoor gezet

Effectief en efficiënt onderwijs lijken in deze tijd de belangrijkste waarden, waardoor ieder proces vertaald wordt in cijfers. Deze cijfers worden vervolgens voortdurend vergeleken met cijfers van andere instellingen.

Dat dit leidt tot bedenkelijke vergelijkingen demonstreerde Van Lierop aan de hand van een foto van het onderwijs in Korea, dat naast Finland toonaangevend is waar het de onderwijsresultaten betreft. In Korea werken de leerlingen soms met aan weerszijden van hun hoofd een groot

vel papier, zodat zij niet worden afgeleid, evenals op een school in Arizona ('Carpe Diem!') waar leerlingen 75 procent van de tijd alleen doorbrengen. Het Finse onderwijs kenmerkt zich juist door een veel meer kindgerichte aanpak. Onderlinge resultaten vergelijken zegt dus weinig over de wijze waarop er wordt gewerkt.

Doorgaans worden effectiviteit en efficiëntie gemeten door middel van SMART-doelstellingen (specifiek, meetbaar, acceptabel, resultaatgericht en tijdgebonden). Deze SMART-doelstellingen geven echter vooral de illusie van controle. De voortdurende metingen kunnen worden gezien als een fundamenteel gebrek aan vertrouwen in de ervaring en deskundigheid van de professional. De deskundigheid en het professionele oordeel van de leraar worden zo als het ware op een zijspoor gezet. Daarnaast lijkt de leraar steeds meer een andere rol te krijgen: in het onderwijs vindt een verschuiving van lesgeven naar leren plaats. De leraar wordt 'leercoach', een curriculum een 'doorlopende leerlijn', scholen en klaslokalen 'leeromgevingen' en fouten 'leermomenten'.

Juist handelen

In zijn pleidooi voor een andere vorm van onderwijs gaat Van Lierop terug naar de wortel: het woord 'school' is afkomstig van het Griekse 'scholè'. Dat woord betekende letterlijk 'vrije tijd', tijd die je kan nemen om je te ontwikkelen. Daarbij worden twee hoofdgroepen onderscheiden: de 'technai', vaardigheden en de 'persona', persoonlijke

ontwikkeling. Vooral de persoonlijke ontwikkeling is in onze tijd van groot belang, omdat in een snel veranderende samenleving een zekere wijsheid nodig is om in te schatten welke vaardigheden wanneer en op welke manier in te zetten.

De spreker betoogde dat in onze wereld menselijke actie en interactie centraal (moeten) staan, niet de productie. In de persoonlijke interactie is het van belang juist te kunnen handelen. Juist handelen vraagt om het vermogen juist te kunnen oordelen. Situaties goed in kunnen schatten is een vorm van praktische wijsheid, die met de jaren tot stand komt. In een snel veranderende samenleving wordt het ontwikkelen van een dergelijke wijsheid steeds urgenter, wellicht belangrijker dan het ontwikkelen van competenties. Competenties op zich zijn niet toereikend. Voor het verwerven van wijsheid is een transformatie van de gehele persoon noodzakelijk, het gaat daarbij immers niet alleen om het verwerven van kennis en vaardigheden. Van Lierop wijst daarbij op het gevaar van een leraar die wel alle competenties bezit, maar niet in staat is om te oordelen wanneer welke competenties moeten worden aangewend. Als er in de klas wordt gepest en de leraar precies doet wat in het anti-pest protocol staat, is het pesten dan afgelopen?

Virtue-based

Bovendien betoogde Van Lierop dat talentontwikkeling in het onderwijs veel meer centraal zou moeten staan. Zoals Mark Lammers,

trainer van het Nederlandse vrouwenhockey-elftal succes na succes boekte toen hij zijn vrouwen vooral liet oefenen wat ze goed konden in plaats van te verbeteren wat ze niet goed konden, zo zouden leraren leerlingen vooral moeten stimuleren in datgene waar zij goed in zijn.

Hij zette verder zijn vraagtekens bij het centraal stellen van *evidence-based* onderwijs: het richt zich alleen op feiten, niet op waarden; het legt causale verbanden waar meerdere interpretaties mogelijk zijn; en wetenschappelijk bewijs lijkt steeds meer het professionele oordeel te vervangen, wat de positie van de professional verzwakt. Hij pleitte dan ook voor *virtue-based* concept van opleiden, waarbij oordeelsvorming een belangrijke plaats zou moeten innemen.

‘Geef mensen eens de ruimte, laat ze doen waar ze goed in zijn en haal al die thermometers eens uit het primaire proces, dan komt de productie vanzelf!’; het leek een hartenkreet. Gezien het enorme applaus viel zijn enthousiasmerende lezing in vruchtbare aarde.

Toen ik zijn lezing later op papier las voelde ik me echter enigszins teleurgesteld. Feitelijk geeft zijn betoog immers weinig houvast. Wel leek Van Lierop stem te geven aan iets wat psychotherapeuten al langere tijd bezighoudt, maar veel te weinig horen van leidinggevend en zorgverzekeraars.

Zijn roep om vertrouwen in plaats van een voortdurende controle en ruimte voor wijsheid in plaats van het aanleren van een toenemend aantal vaardigheden, vond dan ook een dankbaar gehoor.

Middenweg

De vertaling van de onderwijssituatie naar het opleiden van (groeps)psychotherapeuten is niet zo moeilijk te maken. Ook van onze opleidingen lijken steeds meer competenties te worden gevraagd, waarbij het gevaar op de loer ligt dat te midden van het bespreken of behalen van al deze feitelijke competenties, het ontwikkelen van doorleefd inzicht in een veilige, persoonlijke relatie met een ervaren opleider het onderspit delft. Terwijl een opleiding juist door een gevoel van veiligheid en vertrouwen in het contact met een ervaren opleider de mogelijkheid heeft tot een persoonlijke groei. Een ontwikkeling die niet altijd in een SMART-doel is onder te brengen.

Van Lierops lezing deed me ook denken aan bepaalde passages in Verhaeghes boek *Het einde van de psychotherapie*. Verhaeghe beschrijft hoe intuïtief weten, gestoeld op ervaring, niet langer meetelt, omdat het niet cijfermatig uit te drukken is. Verhaeghe ziet een opleider die zijn kennis, kunde en intuïtie weet te combineren met passie en wederzijds respect als de belangrijkste voorwaarde voor leren. Als ik terugdenk aan hoe en wat ik zelf heb geleerd van anderen, treft me vooral dat ik het meest leerde van die leraren of opleiders met wie ik een affectieve band voelde. Leren is veelomvatter dan het verwerven van vaardigheden en vindt mijns inziens alleen plaats wanneer er voldoende *containment* is. Daarnaast leren mensen op verschillende manieren. Meer inzicht in de wijze waarop iemand leert en hoe daar als opleider bij aan te sluiten lijkt

me daarom een belangrijk aandachtsgebied. Van Lierops lezing vond ik, en velen met mij, een verademing in deze tijd van ‘meten is weten’.

Misschien kunnen we uiteindelijk een middenweg vinden, waarbij naast het ontwikkelen van feitelijke competenties er in een op-

leiding voldoende ruimte overblijft voor het opdoen van ervaringen binnen een veilige relatie die een ontwikkelingsproces in gang kunnen zetten. Soms weet je pas veel later wat je hebt geleerd...

Monique Leferink op Reinink